

Al. Hasdeu dă dovadă aici de o profundă înțelegere a esenței filozofiei lui Skovoroda, arătând că, în ciuda învelișului religios al lucrărilor sale, Skovoroda e foarte modern, un pasionat de problemele psihicului uman, pe care-l vede în lupta permanentă a contradicțiilor interne, în desfășurarea dialectică a proceselor sufletești, care reflectă antagonismele dezvoltării civilizației.

O asemenea concepție despre Skovoroda a fost valorificată abia în zilele noastre¹, ca să nu mai vorbim de alte importante interpretări ale filozofiei lui Skovoroda, ca de exemplu rolul preceptului cunoașterii de sine în filozofia sa, caracterul poporan al filozofiei sale, interpretări scoase de Hasdeu din contactul direct cu opera, contestate la vremea lor (mai ales cea din urmă a fost contestată pînă și de un spirit atît de clarvăzător ca Belinski²) și devenite mai apoi pietre unghiulare ale caracterizării operei marelui iluminist ucrainean.

¹ Pentru interpretarea ideilor lui Skovoroda, cf. interesantul articol al cercetătorului sovietic I. Z. Serman, M. B. Ломоносов, Г. С. Сковорода и борьба направлений в русской и украинской литературе XVIII в., în *Русская литература XVIII века и славянские литературы*, Leningrad, 1963.

² În «Молва», nr. 36, din 13 septembrie 1835, p. 152.